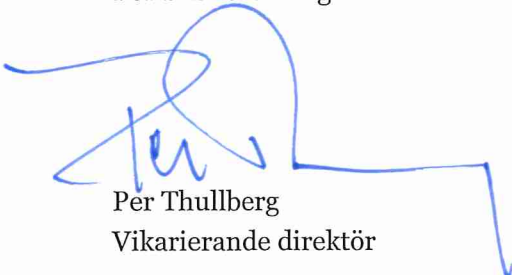

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

**Yttrande över betänkandet Med undervisnings-
skicklighet i centrum – ett ramverk för lärares
och rektorers professionella utveckling (SOU
2018:17)**

I detta ärende har vikarierande direktören Per Thullberg beslutat efter föredragning av kanslichefen Eva Wallberg. Forskarna/projektledarna Karolina Fredriksson och Linda Ekström har deltagit i handläggningen av ärendet.

För Skolforskningsinstitutet

Per Thullberg
Vikarierande direktör

Inledning och övergripande synpunkter

Skolforskningsinstitutet är en statlig myndighet som bidrar till att de verksamma inom förskola och skola ges goda förutsättningar att planera, genomföra och utvärdera undervisningen med hjälp av vetenskapligt underbyggda metoder och arbetsätt. Institutets uppdrag är att bidra till att stärka den vetenskapliga grunden i förskolans och skolans undervisning.

Enligt utredningen syftar förslagen till att främja och tydliggöra lärares och rektorers professionella utveckling genom att skapa ett tydligt, transparent och likvärdigt system för utveckling, och öka förutsättningarna för en strategisk kompetensanvändning. Å ena sidan ska programmet genomföras nationellt och innehålla en tydlig systematik; därför ska programmet regleras nationellt. Å andra sidan ska programmet också inrymma en variation av metoder och innehåll, beroende på att det ska förverkligas hos huvudmän och skolenheter som har många skiftande lokala förutsättningar och behov. De professionellas autonomi understryks också.

Det är lätt att skriva under på utredningen övergripande ambitioner, men svårare att konkret bedöma hur utredningens förslag svarar upp mot dessa ambitioner. Skolforskningsinstitutet konstaterar att det fortfarande är många delar av programmet som återstår att utveckla och att ansvarsfördelningen för programmet är otydligt, bland annat till följd av att utredningen inte tydligt definierat den s.k. *funktionens* uppdrag.

Mot bakgrund av Skolforskningsinstitutets yttrande (dnr. Skolfi 2017/28) över Skolkommissionens slutbetänkande (SOU 2017:35), lämnar vi mer principiella och övergripande synpunkter på föreliggande betänkande (SOU 2018:17). I vårt yttrande över Skolkommissionens slutbetänkande betonade institutet bland annat att landets lärosäten bör ges en tydligare roll för det som rör skolans vetenskapliga grund och att lärosätena (med stöd i redan existerande samverkansstrukturer och modeller) bör ansvara för forskning, lärarutbildning samt fort- och vidareutbildning av lärare och skolläda. Institutet föreslog även en striktare renodling av rollerna för skolans huvudsakliga aktörer. Dessa ståndpunkter är utgångspunkten även för detta yttrande.

Professionsprogrammet

Skolforskningsinstitutet stödjer i princip förslagen om att ett nationellt professionsprogram ska ge legitimerade förskollärare, lärare, förskolechefer och rektorer möjlighet att ta del av kompetensutvecklingsinsatser för att stärka sin yrkesskicklighet samt möjlighet att ansöka om att få sin kompetens prövad och erkänd på viss nivå. Vi anser att ett väl utformat program kan bidra till både professionell utveckling och skolutveckling

samt stärka professionernas attraktionskraft. Ett sådant program bör dessutom stärka lärarnas vetenskapliga förankring, vilket är angeläget. Vi konstaterar samtidigt att det finns oklarheter och inslag i utredningens förslag som behöver diskuteras vidare.

Stärk och utveckla akademins roll

Skolforskningsinstitutet finner att akademins roll i programmet är oklar och i stor utsträckning består i att vara underleverantör av utbildningar beställda av den så kallade *funktionen*. En nationell samordnande funktion av detta slag har sitt värde när det gäller utbildningar i anslutning till exempelvis implementering av reformer och nya styrdokument, eller i samband med olika nationella satsningar som till exempel läraryftan. Institutet anser dock att det är viktigt att det är universitet och högskolor i anslutning till en forskningsbaserad lärarutbildning som erbjuder de professionella en bredd av vidareutbildningar på avancerad nivå. Vi ser detta som ett viktigt led i att i verklig mening professionalisera både lärar- och skolledaryrkena¹.

Utredningen diskuterar vad man kallar för ett visst antal sökbara utrymmen för lärare och rektorer för att de ska kunna studera vidare på avancerad nivå, och konstaterar att det behövs beständiga strukturer för forskarutbildning för lärare och ledare och att det skulle göra det tydligare för skolhuvudmännen hur de kan planera resurser för detta. Skolforskningsinstitutet menar att det är av grundläggande betydelse att lärare och rektorer på eget initiativ och oberoende av den egna arbetsgivaren kan söka och få tillgång till kvalificerad vidareutbildning, som en plan för den egna karriärutvecklingen. Vi ser framför oss en sammanhållen lärarutbildning med en reguljär forskarutbildning och forskningsresurser, som utöver forskarutbildning även erbjuder en bredd av vidareutbildningar på kvalificerad nivå.

Vi delar utredningens slutsats att satsningen på forskarskolor för lärare behöver utvecklas ytterligare om skolan ska kunna svara mot de högt ställda kraven, särskilt kravet på att undervisningen ska vila på vetenskaplig grund. Vi menar dock att det inte räcker. Antalet licentierade eller disputerade lärare i den svenska skolan är i dag lågt och långt ifrån alla som uppnått en forskarexamen väljer att gå tillbaka till skolan. Enligt betänkandet Forska tillsammans (SOU 2018:19) är andel lärare med forskarexamen så låg som 0,75 procent i alla skolformer, exklusive förskolan. Steget för en lärare att söka sig till en forskarutbildning kan dessutom vara långt. Skolforskningsinstitutet anser därför att det finns ett betydande behov av att också utveckla magister- och framför allt masterutbildningar med olika inriktningar, utöver de som nämns i

---

¹ Skolforskningsinstitutet ansluter här till utredningen och avser med lärare både förskollärare och lärare och med rektor både förskolechef och rektor.

utredningen (specialpedagog- respektive speciallärarutbildning och utbildning inriktad mot rektorers behov). Vi anser exempelvis att skolan utöver forskarutbildade lärare och rektorer behöver tillföras ett stort antal lärare och rektorer som på avancerad nivå fördjupat sin kunskap och kompetens inom delar av det som ingår i lärarutbildningens så kallade utbildningsvetenskapliga kärna, till exempel vetenskapsteori och forskningsmetodik, utvärdering och utvecklingsarbete eller pedagogik och didaktik. Det skulle öka deras och därmed skolans förmåga att förhålla sig till forskningsresultat, att utveckla skolan med stöd i forskning, att pröva och utvärdera metoder och arbetssätt samt att delta i praktisk-nära skolforskning.

Skolforskningsinstitutet har i samverkan med Göteborgs universitet och ett antal kommuner tagit initiativ till en försöksverksamhet där en grupp lärare (nio lärare under 2016-17 och två lärare 2018-19) följer delar av en masterutbildning i evidens på Göteborgs universitet och sedan med utgångspunkt i institutets systematiska översikter prövar och utvärderar metoder och arbetssätt i den egna skolan. Vi uppfattar att detta är ett gott exempel på hur utbildning på avancerad nivå kan bidra till ett mer systematiskt förhållningssätt till användningen av forskning i skolan, men anser att det behövs en helt annan bredd på vidareutbildningen som når ett väsentligt större antal lärare och rektorer och som görs ännu mer relevant genom att knytas till lärarutbildningarna.

Begreppet undervisningsskicklighet

Begreppet undervisningsskicklighet är centralt i betänkandet. Utredningen anger att undervisningsskicklighet bör vara det huvudsakliga kriteriet för att nå ett nationellt kompetenser-kännande. Skolforskningsinstitutet anser att det bra att utredningen fokuserar på just undervisningen i sin bedömning av lärares kompetens eftersom det är lärarens centrala uppgift. Utredningen använder begreppet undervisningsskicklighet, som ska bedömas i förhållande till de olika kompetensnivåerna. Skolforskningsinstitutet konstaterar att det inte är enkelt att bedöma vilken kunskap och kompetens som ska ligga till grund för denna bedömning. Vi saknar en tydlig diskussion om balansen mellan å ena sidan ämneskunskaper och å andra sidan ämnesdidaktiska kunskaper och kompetenser. För att en lärare ska vara skicklig krävs både kunskap i det ämne som han eller hon undervisar i och kunskap och kompetens i hur undervisningen i ämnet ska ske, dvs. om metoder och arbetssätt i undervisningen.

I betänkandet Det tar tid (SOU 2013:30) refereras forskning som visar på dels att betydelsen av lärares ämneskunskaper ökar ju äldre elever det är fråga om, dels att sambandet mellan lärares ämneskunskaper och

undervisningsframgång är ”krökt, med avtagande betydelse ovanför en viss nivå av utbildning”². Vad en lärare behöver fortbilda eller vidareutbilda sig inom för att vara yrkesskicklig beror med andra ord på vad läraren har för utbildningsmässig grund från början. Institutet finner att utredningen är otydlig med betydelsen av detta särskilt när det gäller synen på förhållandet mellan undervisningsskicklighet och forskarutbildning.

Utredningen tycks inte göra någon skillnad i undervisningsskicklighet när det gäller lärare med forskarutbildning i pedagogik/didaktik och lärare med forskarutbildning i ett av de ämnen som läraren undervisar i. Även om det finns stöd för att djupa kunskaper i ett eller flera av de ämnen läraren undervisar i kan ha stor betydelse för förmågan att lära ut ämnet i de högre årskurserna, så är det mot bakgrund av ovanstående referens inte självklart att en lärare som har en forskarutbildning i ett undervisningsämne och (troligtvis) läst en kompletterande pedagogisk utbildning under 1½ år, kan jämföras med den forskarutbildade lärare som läst lärarutbildning och dessutom forskarutbildning i pedagogik, didaktik eller pedagogiskt arbete. Exempel på att utredningen inte gör denna skillnad återfinns i avsnitt 5.2.4 och 5.6.3. Skolforskningsinstitutet menar att det torde vara skillnad i förmåga att kompetensutveckla kollegor, i exempelvis kollegialt lärande, mellan de som har en forskarutbildning som rör professionen och de som har en forskarutbildning inom ett ämne.

Otydliga roller och omfattade administration

Utredningen återkommer på flera ställen i betänkandet till autonomi för den enskilde. Bland annat tydliggörs som stöd för detta att det är läraren själv som ska ansöka om erkännande av kompetens (kap 5) och att det är den enskilde lärarens och rektorns egen önskan om att utveckla sin yrkesskicklighet som ska vara en grundläggande förutsättning för kompetensutveckling (kap. 6). I det senare fallet framgår samtidigt att lärarens rektor har stort inflytande liksom rektorns skolhuvudman. En statlig myndighet, Skolverket eller *funktionen*, kommer därutöver ha ett betydande inflytande över vilken kompetensutveckling som erbjuds.

... för kompetensutvecklingen

Skolforskningsinstitutet finner att utredningen inte är tydlig med hur lärarnas och rektorernas inflytande över den egna kompetensutvecklingen ska se ut och hur, och för vad, skolan/huvudmannen respektive staten ska ha inflytande. Utredningen använder begreppet kompetens-

---

² Gustafsson, J-E och Eva Myrberg i Ekonomiska resursers betydelse för pedagogiska resultat (Skolverket) med hänvisning till D.H. Monk (1994) a.a.

utveckling generellt, oberoende av vilken typ av insats det är fråga om. Institutet anser att det är tydligare att skilja på kompetensutveckling kopplad till den lokala skolutvecklingen, fortbildning för att som individ utveckla förutsättningarna för att fullgöra sitt befintliga yrke och vidareutbildning som leder till en annan, vanligen högre, kompetens. Utredningen redogör själv för dessa distinktioner i kapitel två, men låter dem inte ligga till grund för att tydliggöra ansvarsfördelningen för programets olika delar.

Institutet anser att det är rimligt att kompetensutveckling kopplad till skolans lokala utvecklingsverksamhet är en del av den löpande verksamheten. Här bör rektor och huvudmannen ansvara för att i samverkan med lärarna forma den gemensamma utvecklingen av verksamheten. Rektorer och skolhuvudmän har även ett berättigat intresse i lärares och rektorers fortbildning, i syfte att de fortbildade lärarna ska kunna bidra till den lokala utvecklingen och utvecklas i den egna yrkesutövningen. Institutet ser därför positivt på att både lärare och rektorer erbjuds utbildningar och stimuleras att fortbilda sig. Även det ligger inom ett normalt arbetsgivaransvar och innebär egentligen inget nytt.

Skolforskningsinstitutet finner att den så kallade *funktionens* roll när det gäller olika former av kompetensutveckling, fortbildning och vidareutbildning är oklar. Vårt intryck är dock att den i praktiken får en väldigt stark roll och att det finns en risk att den kommer att inskränka det lokala ansvaret. Skolforskningsinstitutet anser att det är viktigt att göra tydligt vilket ansvar som vilar på den enskilde, på skolan och huvudmannen, på *funktionen* respektive på universitet och högskolor. Som framgått ovan menar vi att det är rimligt att *funktionens* roll begränsas till fortbildning med anledning av olika nationella initiativ.

Det är samtidigt viktigt att lärare och rektorer ska kunna fortbilda och framför allt vidareutbilda sig på eget initiativ, att det då finns ekonomiska förutsättningar för detta, och att det finns arbetsgivare som efterfrågar den högre kompetensen. Institutet är dock tveksamt till om utredningens förslag kommer att öka skolans och huvudmännens beredskap att erbjuda lärare och rektorer som vidareutbildat sig uppgifter och anställningar som motsvarar deras nya kompetens, till exempel till en masters-, licentiat- eller doktorsexamen. Som vi ser det är det inte endast utbudet av kompetens som måste påverkas, utan även efterfrågan på kompetens. Erfarenheten visar att skolan är dålig på att tillvarata och premiera denna typ av kompetens, vilket kan vara en förklaring till att forskarutbildade lärare som nämnts ovan ofta lämnar skolan. Vi uppfattar inte att professionsprogrammet ökar förmågan hos eller skapar incitament för skolorna och huvudmännen att efterfråga och använda mer kvalificerad kompetens.

... för kompetensnivåer och kompetenserkännanden

Skolforskningsinstitutet tar inte i detalj ställning till förslagen till kompetensnivåer för lärare respektive rektorer. Vi bedömer dock att förslaget riskerar att leda till en omfattande administration av bedömningar av lärares och rektorers kompetens och konstaterar att utredningen sannolikt har kraftigt underskattat resursbehovet för detta.

Vi förordar att erkännandena knyts tydligare till akademisk vidareutbildning på avancerad nivå, och att detta inte endast görs för den högsta nivån. Även magister- och masterutbildningar bör utgöra en central grund för kompetenserkännanden. Det skulle innebära att bedömningen av kompetensen i högre grad kommer att ske på lärosätena, där det finns ett redan etablerat system för detta.

Skolforskningsinstitutet delar vidare utredningens uppfattning att det ska finnas ett djupt och reellt lärar- och rektorsinflytande i alla delar av systemet. Den nationella *funktionen* ska dock enligt utredningen reglera kompetensbeskrivningarna för de olika nationella kompetensnivåerna och avgöra vilken dokumentation som ska ligga till grund för att ett erkännande ska kunna meddelas. Vidare bör *funktionen* enligt utredningen avgöra vilken kompetensnivå som bör krävas för att vissa särskilt komplicerade arbetsuppgifter. Slutligen ska *funktionen*, efter ansökan, pröva enskilda lärares och rektorers kompetensnivå, och besluta om ett så kallat kompetenserkännande.

Det är inte uppenbart på vilket sätt lärar- och rektorsinflytandet ska realiseras. Det framstår därför som en påtaglig risk att den nationella *funktionen* får en starkt styrande roll i förhållande till skolan och dess lärare och rektorer, och att systemet därigenom kommer att motverka sina egna ambitioner att bidra till att skolan professionaliseras. I det fortsatta arbetet är det därför enligt Skolforskningsinstitutet viktigt att göra lärare och rektorer till tydliga ägare av reformen, att hitta former för att stimulera utvecklingen, så att den inte kommer att uppfattas som en pålaga uppifrån.

Praktiknära forskning

Utredningen betonar att det finns en stark förhoppning inom och utom såväl skola som akademi vad gäller vad forskningen kan betyda för utvecklingen av undervisning och lärande. Den konstaterar vidare att det vore en fördel om man i framtiden kunde se lärares insikter och forskning som varandras komplement och sätta dem i ett förstärkande sammanhang med respekt för skillnader i de roller som lärare, som praktiserande forskare, och professionella forskare har. Skolforskningsinstitutet delar denna uppfattning liksom utredningens konstaterande

att det sannolikt är mest konstruktivt att förbättra förutsättningarna och öka kraven på samverkan snarare än att tydligare reglera hur samverkan ska se ut mellan dessa parter.

Utredningen redogör för en rad olika initiativ för att stärka den praktikinära forskningen i anslutning till skolan, till exempel den pågående försöksverksamheten (ULF), utredningen om praktikinära skolforskning i samverkan samt framväxten av övningsskolor och övningsförskolor. Skolforskningsinstitutet delar uppfattningen att den praktikinära skolforskning behöver stärkas, och att det kan behövas olika initiativ för att uppnå detta där olika aktörer har olika roller. Vi menar dock att grunden måste vara att lärarutbildningarna tillförs forskningsmedel för att utveckla den praktikinära forskningen och att det utvecklas jämlika samverkansformer mellan skola och akademi.

Skolforskningsinstitutet finner det anmärkningsvärt att utredaren bland de olika aktörer som nämns inte nämner Skolforskningsinstitutet och dess roll. Vi anser att institutet har en i ekonomiska termer liten, men betydelsefull roll för utvecklingen av den praktikinära skolforskningen. Den praktikinära forskning som bedrivs i förskolan och skolan kan ha, och ska ha, väldigt olika karaktär. I många fall handlar det om forskningsbaserad utveckling som fyller stor funktion där och då, men vars resultat inte gör anspråk på att vara överförbara till andra förskolor och skolor.

Skolforskningsinstitutets ena huvuduppdrag innebär att lysa ut och fördela bidrag till praktikinära forskning med högsta vetenskapliga kvalitet. Institutet har under de senare åren successivt utvecklat en forskningsprofil som bygger på att den forskning som finansieras ska vara förankrad i professionens behov, bedrivs i förskolor och skolor samt involvera förskollärare och lärare. Institutet välkomnar medforskande lärare i projekten, dock utan att göra avkall på den vetenskapliga kompetensen och kvaliteten. Institutet följer projekten och kan redan se att det byggs upp erfarenheter inom dessa om att arbeta praktikinära och tillsammans med medforskande lärare.

Skolforskningsinstitutet noterar att utredningen som exempel på praktikinära forskning ensidigt exemplifierar med learning och lesson studies. Det är lätt att förknippa praktikinära skolforskning med just dessa designer. Bland den praktikinära forskning som institutet finansierar finns dock även andra forskningsdesigner representerade.

Vi återkommer med vidare synpunkter på organiseringen av den praktikinära skolforskningen i vårt kommande yttrande på betänkandet Forska tillsammans (SOU 2018:19).